

שמות א' – קישור לפרק

תקציר

ספר שמות נפתח ברשימת שמות בני יעקב שבאו למצרים. רשימה זו וההערות שלאחריה (פס' ו'-ז') נחוצות להבנת הסיפור העוקב (פרק ב') וכן להבנת תהליך גלגולה של האומה העברית. למצרים קם מלך חדש, שלא הכיר את יוסף ולא הרגיש מחויבות כלפי בני ישראל. מחשש להתעצמות העם הוא מחליט להכביד על העם במיסים ולהעבירו בפרך ובמרורים.

סיכום הפרק

פס' א'-ז' מהווים חיבור בין המסופר בסוף ספר בראשית לבין המסופר בספר שמות. ארבעת הפסוקים הראשונים מונים את שמותיהם של כל בני ישראל (בני יעקב) שירדו לגור במצרים (בעקבות הרעב והמפגש עם יוסף). מן הרשימה ניתן להבין, למעשה, שכל בניו של יעקב היגרו למצרים עם משפחותיהם בתקופת הרעב. חז"ל מציינים כי סיבת הפירוט של כולם והחזרה על הידיעה שהם ירדו למצרים (משהו שכבר מבינים בסוף ספר בראשית) נועדה כדי להזכיר אותם גם בקשר למותם (בבראשית סופר סיפור חייהם, ובתחילת שמות נמסרת הידיעה על מותם, מתוך כבוד). ההטרמה של דבר מותם של בני יעקב במצרים ושל התרבותם של בני ישראל שם נועדה להבהיר שעתה, משעברו כולם למצרים, נבואת ה' לאברהם בבית בין הבתרים (בראשית ט"ו, י"ג) יכולה להתגשם.

פס' ח'-י"ד מתארים את שעבוד בני ישראל במצרים. פרעה חדש עולה לשלטון במצרים (פרעה זה תואר מלוכה, לא שם פרטי), ונאמר עליו שהוא "לא ידע את יוסף". לא ברור האם מתכוונים שהוא לא הכיר ולא שמע דבר על יוסף העברי ועל חשיבותו למצרים, או שמא הוא התכחש להיסטוריה של יוסף בארצו ולכבוד שהמצרים נהגו בבני עמו. המלך החדש רואה את התרבותם העצומה של העבריים בארצו, המתחילים לעלות מבחינה מספרית על בני עמו, ומציע לפעול בדרך מתוחכמת כדי למנוע מצב שבני ישראל יתרבו עוד, ואז בעתות מלחמה יצטרפו לאויבי מצרים נגדם וכן יעזבו את הארץ. ממלכת מצרים בהנהגת המלך החדש מפקידה שרי מס סבל (עבודות כפייה) על העבריים כדי להעביד אותם בפרך (עבודה קשה ומייסרת). העבריים בונים למצרים את הערים פיתום ורעמסס. אלא שתוכניתו של המלך משתבשת, והעבדות לא רק שלא עוצרת את התרבותו של עם ישראל, אלא מעודדת אותו להתרבות יותר תחת העינוי והסבל. מפס' י"ג-י"ד מבינים כמה קשה ואיומה הייתה העבדות עבור בני ישראל.

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

פס' ט"ו-כ"ב כאשר מבין פרעה שמאמציו עלו בתוהו, הוא חושב על פתרון חלופי לבעיית ההתרבות של העבריים, ולכן מורה למיילדות העבריות (שפרה ופועה) להמית כל תינוק זכר שיוולד על האבניים (המשטח שעליו נשים ילדו) ולהחיות רק את הבנות (אין מהוות איום עתידי על המצרים), אך המיילדות לא עושות זאת מתוך יראת אלוהים. פרעה כועס על המיילדות על שהחיו את הילדים הזכרים, אך הן מציגות בפניו נימוק ראוי: הנשים העבריות אינן דומות לנשות מצרים בכושר ההולדה, והן מצליחות ללדת (כמו חיות) עוד בטרם הקריאה למיילדת, לכן הן לא יכלו לדעת מי מהן ילדה. אלוהים גומל למיילדות על מעשיהן.

הסיפור נגמר בציווי של פרעה מכל עמו (כבר לא מסתמך על המיילדות) להשליך למים כל בן זכר שיוולד לעבריים. ניכר כי מאמצו נגד בני ישראל הוא רב.

אמצעים ספרותיים בפרק: פירוט (פס' א'-ד', י"ד). ריבוי פעלים (פס' ז'). העצמה - "במאוד מאוד". הגזמה - "ותמלא הארץ אותם".

שמות ב' – קישור לפרק

תקציר

הסיפור שלפנינו מתרחש על רקע הוראת המלך פרעה להשמיד כל תינוק עברי. בן זכר נולד בבית לוי, ואמו מחביאה אותו כשלושה חודשים בשל האיום על חייו. לאחר מכן היא מסתירה אותו בין צמחי הסוף ובמרחק ראייה מאחותו, המוצבת שם להשגיח על חייו. בת פרעה מוצאת אותו, חומלת עליו ומחליטה לאמץ אותו - בדיעה שהוא עברי וכנגד ציווי של אביה.

סיכום הפרק

פס' א'-ד' מספקים הצצה למציאות של העבריים במצרים בתקופת השעבוד, דרך סיפורה של משפחה אחת משבט לוי. האישה מבית לוי יולדת בן זכר בביתה. הידיעה בדבר הגזירה של מלך מצרים על הבנים הזכרים מאלצת אותה להחביא אותו במשך שלושה חודשים. כאשר לא יכלה להחביא אותו עוד, בנתה לו תיבה צפה העשויה מצמח הגמא ומרופדת בחומר ובזפת. האם מניחה את בנה התינוק בתיבה,

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

ומחביאה אותו בין צמחי הסוף על שפת היאור (אזור בדלתא של נהר הנילוס המצרי). כדי להבטיח את שלומו ואת חייו, מתייצבת אחותו להשקיף מקרבת מקום אחר התיבה.

פס' ה' - מתארים את הגעתה של הנסיכה, בתו של המלך פרעה, יחד עם נערותיה לרחוץ ביאור. הנסיכה מזהה את התיבה בין צמחי הסוף ושולחת את שפחתה להביא את התיבה (סקרנות או יד אלוהית מכוונת). כאשר היא פותחת את התיבה, ומוצאת בה תינוק בוכה, היא חומלת עליו על אף שהיא מזהה שהוא מילדי העבריים. ביזמתה האישית ובצעד אמיץ פונה אחותו של התינוק אל הנסיכה ומציעה למצוא עבורה אישה עבריה שתניק אותו. בת פרעה מסכימה, וכך והודות לנחישותה של אחותו, התינוק נלקח לבית אמו והיא זו שמיניקה אותו תמורת שכר. כאשר הוא גדל, הוא מוחזר לארמון המלך פרעה וגדל שם. בת פרעה מעניקה לו את השם משה. לא ידוע מה היה השם שניתן לו על ידי הוריו.

פס' י"א - י"ד מציגים את אירועי חייו של משה בבגרותו. מן הסיפורים ניתן ללמוד על אופיו, על ערכיו ועל התאמתו להיות מנהיג (רחום, רודף צדק, אמיץ, זהיר). בנעוריו נחשף משה למצבם של בני עמו העבריים ומתערב בשני מקרים שקורים איתם: הוא הורג מצרי שהכה עברי, והוא מנסה לפייס בין שני עבריים שרבו. כאשר משה מבין שדבר הריגתו של המצרי נודע, הוא נאלץ לברוח לארץ מדין, ושם הודות להושעתו את בנות רעואל, כהן מדין, הוא נאסף אל ביתו ונישא לבתו ציפורה, ולהם נולד בן. שליחותו של משה למען האומה העברית מתחיל לבצבץ מעל פני השטח.

בין פרק א' לפרק ב' מתקיימים שני קשרים משמעותיים. הראשון נקשר לגזירה הקשה של המלך פרעה, המצווה את עמו להרוג כל בן זכר מהעבריים (פרק א'). על רקע זה נולד משה, וכל סיפור חייו המוקדמים מושפע מגזירה זו (פרק ב'). השני נקשר לשעבוד בני ישראל במצרים. הבעיה הקשה של חיי הסבל והמרורים שחווים העבריים (פרק א'), מקבלת רמז לפתרון באמצעות דמותו של משה (פרק ב').

סיפור ההולדה של משה נקשר בכוח נשי רב הפועל להצלחתו: אמו, אחותו, האמה, בת פרעה וציפורה. לולא התערבותן של הנשים ומאמציהן להצלחתו, סביר להניח כי הגזירה של פרעה הייתה מביאה גם למותו. חייו של משה מצויים בזהות מבלבלת, שכן היה ממוצא עברי, אך גדל כמצרי.

אמצעים ספרותיים בפרק: **שורש מנחה** רא"ה - מדגיש את הראייה לא רק כחוש פיזי, אלא גם כחוש מופשט רגשי, היכולת לראות את צורכי האחר ואת נפשו. **שימוש בשאלות** (פס' ז', י"ג, י"ד, י"ח, כ') - נועד לקדם את העלילה ולהאיר את דמותו של משה. **מספר טיפולוגי** (7).

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

שמות ג' – ההתגלות הראשונה של ה' למשה באמצעות הסנה הבוער - קישור לפרק

תקציר

לאחר כמה עשרות (!) שנים בבית יתרו כהן מדיין, משה זוכה להתגלות של ה' בהר סיני (שנקרא לעיתים בתנ"ך הר חורב). ה' מטיל עליו שליחות לגאול את ישראל ממצרים ולבקש מפרעה לשחררם אך משה מפחד/מצטנע ומסרב לשליחות בטענות שונות עימם ה' מנסה להתמודד.

סיכום הפרק

מעמד הסנה הבוער

משה היה רועה הצאן של יתרו אבי ציפורה אשתו. הוא הרחיק לכת עם הצאן עד מדבר סיני. לפי **המדרש** הוא עשה זאת כדי להימנע מגזל של צמחיה בבעלות אנשים פרטיים (דבר שמוכיח את היותו ראוי לתפקיד מנהיגות – שמקפיד לא לגזול כספים פרטיים או ציבוריים). כלומר, ניתן ללמוד על **המאפיינים הפנימיים** של משה בצורה **עקיפה** מתוך תיאור ההתנהגויות שלו.

משה "רואה" (לפי פירוש הרמב"ם – הוא רואה זאת בחלום נבואי) שיח בוער באופן פלאי – השיח לא "אוכל" כלומר לא מתכלה (הענפים והעלים של הסנה אינם מתפחמים).

משה אומר לעצמו "אסורה נא ואראה" כלומר אגש מהר לראות מקרוב מה זה בדיוק?

גם תיאור זה מעיד על פנימיותו: הוא לא אדיש ולא מתעלם מתופעות (**בדומה** לכך שלא התעלם ולא נותר אדיש לסבל של אחיו כשהיה בבית פרעה)

כאשר משה התקרב ה' קרא לו "משה! משה!" – כלומר, ללא הצעד הראשון מצד משה – ה' לא היה קורא לו להמשיך להתקרב עוד ועוד לה'.

משה מגיב **בדומה** לאברהם במילה "הינני" (=אני כאן לפקודתך!)

ה' אומר למשה: "אל-תקרב הָלֵם (אל תתקרב עד כאן – עד לסנה הבוער)"

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

אלא "של" (הסר) נְעִלְיָה מֵעַל רִגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו, אֶדְמַת-קֶדֶשׁ הוּא".

בדומה לציווי המלאך ליהושע שהכניס את בני ישראל לארץ, גם למשה שהוציא את בני ישראל ממצרים נאמר בהתגלות "של נעלך". מדוע? מצד אחד אפשר לפרש- כדי לא לחלל את המקום עם נעליים. מצד שני אפשר לומר- כדי להיות מחובר בלי שום חציצה למקום. [במאמר מוסגר נציין, כי מוסלמים מסירים נעליים במסגדים בגלל סיבה אחרת לגמרי – כדי לא לפגוע בשטיחים היקרים (אסור להם להשתחוות ישירות על אדמה/ריצוף והם חייבים יריעת בד שתחצוץ) (כפי שנוהגים יהודים בבתי כנסת ביום כיפור שכן על פי ההלכה היהודית אסור להשתחוות על ריצוף אבן/אדמה)]

מטאפורת הסנה הבוער

ה' מתגלה ("מדבר") לנביאים באמצעות "תמונות" שהם רואים בחלום והם מבינים שזה מסר מה'.

למשל, ירמיה רואה מקל מעץ שקד ומבין שהמסר הוא שה' שוקד לבצע את דבריו.

משה רואה סנה בוער. מה משמעותו?

פירוש (1) הסנה=עם ישראל. האש=המצרים/אוייבים. איננו אוכל=לא ניתן לחסל את עם ישראל.

פירוש (2) סנה בוער שלא נשרף = מעשה על טבעי / בלתי נתפס / לא "הגיוני". כך גם, לחזור מהמסתור הנוח במדין חזרה למלך מצרים שאולי עדיין רוצה להרוג אותו (על כך שהרג את המצרי שהיכה יהודי בלי לקבל את אישור המלך) ולבקש ממנו לשחרר ולוותר על כל העבדים העיבריים זה מעשה בלתי טבעי. מחזה זה למעשה אומר לו – זה נראה לא טבעי אך אם לא תעשה זאת אכן בני ישראל לא יצאו ממצרים.

פירוש (3) לכל דבר יש מחיר. אין אש בלי להבעיר/לשרוף משהו אחר. גם אש שמחממת או מפעילה טורבינה לייצור אנרגיה, פוגעת בחומר גלם כל שהוא. כלומר, גם לאש האמונה יש מחיר. לכן, זו אזהרה חמורה שלאמונה יכול להיות מחיר יקר מאוד. אפילו מחיר חיי אדם. ואם לא יודעים "לשלם" מחיר נכון עלולים לשלם מחיר "נורא".

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

בחטא העגל בהר סיני ה' מציע למשה שהאש שלו תאכל/תשרוף את החוטאים כי הם הקריבו קורבן לעגל ולא לו. כלומר, הסנה הבוער מזהיר את משה אם לא תדעו לשרוף מה שצריך לשרוף למען האמונה אתם עצמכם עלולים להישרף.

ה' מציג עצמו למשה:

ה' מציג את עצמו למשה: "אֲנִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק, וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב"

פסוק זה מעורר שאלות תיאולוגיות ופילוסופיות עמוקות אך נסתפק בכך שנציין שגם משה זוכה להתגלות מה' וה' מגלה לו שהוא אותו אל שהתגלה לשלושת האבות. כלומר, גם אם כל אחד מהם תופס את ה' אחרת בסופו של דבר אני אותו אל שהתגליתי לשלושתם.

משה נבהל מהמעמד הרוחני הזה. זו פעם ראשונה שה' מתגלה אליו לכן הוא מסתיר פניו (כמו שילד מסתיר פניו שהוא נבון).

ה' אומר למשה שהוא "רואה" ו"שומע" את הסבל של בני ישראל.

לפי התפיסה הדתית היהודית לה' כמובן אין עיניים ואוזניים, כי הוא **אל מופשט/רוחני**, (ללא גוף או כל צורה אחרת) אך התורה "**מדברת בלשון בני אדם**" כדי שיהיה מובן לנו כיצד כביכול ה' יודע מה נעשה כאן. הוא כאילו הסתכל וראה.

ציר זמן

גלי (שלבי) הגלות והגאולה / עורך: יאיר בקר

שלב 1: עם ישראל סובל ושותק

שלב 2: עם ישראל סובל וזועק (מתפלל/בוכה)

שלב 3: ה' יורד לעם להצילו – להוציאו ממצרים – מוציא אותם מהגלות

שלב 4: ה' מכניס אותם לארץ (גאולה רוחנית ולאומית ולא רק גופנית)

תגובת משה לשליחות שהטיל עליו ה':

"מי אנכי, כי אלק אל-פרעה; וכי אוציא את-בני ישראל, ממצרים".

טענה 1) אני לא מתאים כדי לפנות לפרעה.

טענה 2) אני לא מתאים כדי להוביל את בני ישראל.

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

הערה: בתנ"ך ה' פונה לנביאים שונים ומטיל עליהם תפקיד. זו **סצנת דפוס מינוי נביא אמת**. ברוב המקרים, הנביא מסרב לקבל את התפקיד מתוך פחד וצניעות. ההבדל בין סצנה זו ליתר המקרים, הוא שמשה מנהל ויכוח ארוך וקשה עם ה' ולא "מתפתה" לתפקיד אחרי שכנוע קצר. למעשה משה יסכים רק אחרי שה' יגער בו על כך שהגזים בסירובו. (מצד שני, לפחות לא ברח פיזית מהשליחות כמו יונה הנביא).

תגובת ה' לסירוב: (אל דאגה אני) אֶהְיֶה עִמָּךְ!

הוכחה לנוכחות ה': וְזֶה-לִּךָ הָאוֹת (סימן) כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ (וזה לא הזיה השיחה שאתה מנהל כרגע עימי) בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת-הָעָם, מִמִּצְרַיִם, תַּעֲבֹדוּן אֶת-הָאֱלֹהִים, עַל הָהָר הַזֶּה. רק כאשר כל עם ישראל יעמוד כאן למרגלות ההר רק אז למעשה תדע שכל המהלך הדרמטי הזה נגרם בגללי ולא במקרה ולא כ"הזיה" שלך.

תגובת משה לתגובת ה': משה טוען, שזה נחמד שבסוף כולם ידעו (כולל משה עצמו) שה' שלח אותו וזה לא סתם רעיון הזוי שצץ למשה בראש, אך איך בהתחלה יאמינו לי שאתה פנית אליי ואמרת לי להוציאם? אני אפילו לא יודע איך קוראים לך? מה השם שלך?

תשובת ה' לשאלת משה: שמי הוא: "אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה" ולעם ישראל כה תאמר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, "אֶהְיֶה", שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם. כלומר, ה' מוסר לו "שם קוד" שעבר דורי דורות מברית בין הבתרים שהגואל ישתמש בשם זה ולא בשם אלוהות אחר ואם ישתמש בשם זה יאמינו לו שהוא זה שנשלח לגאול אותם כפי שהובטח מראש (בברית בין הבתרים) לאבותם.

השתלשלות העניינים הצפויה:

(כמו בהקדשת הנביא ירמיה – ה' לא מפזר תקוות שווא מנותקות מהמציאות והוא מכין את משה לקרב הקרב ובא) ה' אומר למשה לבקש מפרעה בקשה צנועה. כדי שלא יהיה לו תירוץ לסרב. לבקש יציאה לשלושה ימים בלבד כדי להתפלל לה' בהר סיני ולחזור מייד חזרה למצרים. אולם, ה' מזהיר את משה שפרעה יסרב לשחררם אפילו לשם תפילה קצרה בהר סיני. לכן, תהיה הצדקה מוסרית לפגוע קשות במצרים בגלל סירוב זה. רק לאחר המכות שהמצרים יקבלו בני ישראל ישתחררו ברכוש גדול. ה' מבטיח למשה שיגרום למצרים לחבב את בני ישראל ו"להשאיל" כלים ובגדים לקראת היציאה לתפילה בהר סיני

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

וכך בני ישראל יוכלו לנצל את המצרים על כך שהעבירו אותם בפרך שנים רבות ובכך תהיה **התגשמות הנבואה** לאברהם שה' יעניש את מי שישעבד את בני ישראל ובני ישראל יצאו מהשעבוד ברכוש גדול.

ה"ויכוח" בין ה' למשה טרם הסתיים. אך לפי **החלוקה הנוצרית** לפרקים, פרק זה נגמר והמשך הויכוח יהיה בפרק הבא. יש מפרשים שטוענים, כי היה חשוב לנוצרים שביצעו את החלוקה לפרקים, שהפסוק הבא יזכה למעמד מיוחד (של פסוק פותח פרק) בגלל העמדה השלילית של הנצרות כלפי היהודים.

שמות י"ג (י"ז-כ"ב) – [קישור לפרק](#)

תקציר

יחידת פסוקים קצרה זו ממשיכה את סיפור גירושם-בריתם של בני ישראל ממצרים, המתחיל בפרק י"ב. הברית אל המדבר בדרך אל כנען מסתברת ככזאת המצריכה תכנית שקולה וזהירה. על הניווט אחראי ה', והוא המנחה את העם במרחב תוך שהוא נעזר בשני סייענים: עמוד האש ועמוד הענן.

סיכום הפרק

פס' י"ז-י"ח היחידה נפתחת בהצצה שמספק המספר אל שיקול דעתו של אלוהים באשר למסלול הבטוח ביותר שיש להוביל בו את בני ישראל בדרכם לארץ המובטחת. ה' מחליט שלא להוביל את העם דרך פלשתים, על אף שזו הדרך הקצרה והנוחה ביותר, אלא להוביל אותם דרך ים סוף (דרך ארוכה וקשה) כדי שלא ייבהלו ממלחמה ויעדיפו לשוב למצרים. הפלשתים היו אנשים אלימים, מיומנים במלחמה וטריטוריאליים. מעבר בני ישראל בשטחם עלול היה להוביל למלחמה עמם, תרחיש שמוטב להימנע ממנו בנסיבות הנוכחיות.

פס' י"ט מספר שמשה משלים את ההבטחה ליוסף, שהשביע את העם להביאו לקבורה בכנען, והוא לוקח את עצמותיו עמו, מה שמלמד כי גם שנים אחרי מותו של יוסף, המסורת על דמותו וגדולתו במצרים וכן

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

קורות חייו היו ידועים ומשומשים בקרב בני ישראל. פס' זה הוא בעל זיקה לבראשית נ', כ"ה, ברעיון ובלשון.

בפס' כ-כ"ב מתוארים נדודיהם של בני ישראל במדבר בראשית שחרורם ממצרים. ה' פורש חסותו על בני ישראל במדבר ומלווה אותם באמצעות עמוד ענן ביום ועמוד אש בלילה. אלו היו גרמי טבע על טבעיים שלא עזבו את בני ישראל לרגע, והיוו מנגנוני סיוע, הכוונה, הגנה וביטחון עבור האנשים.

אמצעים ספרותיים בפרק: **שורשים קרובי צליל** (נחיה, נח"מ). **שימוש בפעלים מורחבים** ('השבע השביעי', 'פקוד יפקוד').

שמות י"ד – קישור לפרק

תקציר

הסיפור נפתח בהנחיה של ה' למשה להחנות את מחנה ישראל בקרבת ים סוף. נראה כי תכניתו של ה' להעניש את המצרים לא תמה, והוא מקשיח את לבו של פרעה כדי שירדוף אחר העם, שם ינחית עליו ועל צבאו מכה קשה. ה' מחולל נס מעורר תדהמה ומבקע את הים לשניים. בני ישראל עוברים בתוך הים, אך המצרים טובעים בו.

סיכום הפרק

פס' א-ב' מתארים את הנחיות ה' באשר לחניית בני ישראל בסמוך לים סוף. העצירה מול הים מכוונת בידי ה', המתכנן להנחית על המצרים את המכה האחרונה. לים, מסתבר, יש תפקיד מרכזי בתכנית.

פס' ג'-ט' בזמן שבני ישראל חונים מול ים סוף, פועל ה' גם במצרים כדי לממש את תכניתו. מעורבותו בצד המצרי רבה, והיא נלמדת מן המילים "וחיזקתי את לב פרעה", "וייהפך לבב פרעה", "ויחזק ה' את לב פרעה". מטרתו של ה' היא כפולה: מצד אחד הפגיעה במצרים "ואכבדה בפרעה ובכל חילו", מצד שני

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

הכרה "וידעו מצרים כי אני ה'". פרעה אומר לאנשיו שבני ישראל "נבוכים" (מלשון מבוך) במדבר, כלומר אבודים ותועים מבלי יכולת לברוח, לכודים. הוא מבין שבני ישראל ברחו, שכן נתן להם שלושה ימים, לבקשתם, והם טרם חזרו. פרעה ועבדיו מתחרטים על שחרור העבריים מקרבם (איבוד כוח עבודה רב), והם מתארגנים בחיל כבד ועצום לרדוף את בני ישראל כדי להשיבם למצרים, בדיוק לפי תכנית האל.

פס' י"ד כאשר מתקרבים המצרים לאזור שבו הוקם מחנה ישראל, נבהלים בני ישראל מאוד, פוחדים וצועקים אל ה'. הם באים בתלונה ובהטחת אשמה אל משה ותובעים תשובה לשאלה מדוע הוציא אותם ממצרים והביא אותם למות במדבר, הרי לא חסרים קברים בארץ מצרים. לטענת בני העם, היה מוטב להישאר עבדים במצרים מאשר לצאת למות במדבר. מדבריהם עולה כי הם ניסו בעבר לומר לו שהם מעדיפים להישאר עבדים. משה מרגיע את העם ומבטיח לו תשועה מאת ה'. מתשובתו ניבטת התאמתו להנהיג: הוא שומר על קור רוח בתוך כל הסערה, הוא שם את מבטחו בה', הוא משדר ביטחון, הוא מעודד. תשובתו "אל תיראו" מתייחסת לתגובת בני ישראל כאשר ראו את צבא מצרים מתקרב "ויראו מאוד".

פס' ט"ו-י"ח מתארים את דברי ה' למשה, שבהם הוא עוצר את תפילתו "מה תצעק אליי?!" ואומר לו "דבר אל בני ישראל וייסעו" (כלומר, מה אתה ממשיך להתפלל בשעה שיש לעשות מעשה). ה' מנחה את משה לבצע נס באמצעות הטית המקל שלו על ים סוף, שתביא לביקועו/לקריעתו לשתיים, כך שייפתח מעבר לבני ישראל בתוך (שטח) הים, אך על אדמה (בטוחה). בדבריו שוב מופיעה מעורבותו של ה' בחיזוק לב פרעה, שתכליתה היא פגיעה בו ובצבאו (רכב ופרשים).

פס' י"ט-כ"ח ה' משנה את מיקומו של עמוד הענן כך שילך מאחורי בני ישראל. הסיבה היא יצירת חיץ וערפל בין מחנה ישראל למחנה מצרים, שתפריע למצרים לראות את בני ישראל, אך יאפשר לעם לראות את הדרך. משה מטה את מקליו על הים. מעשה זה גרם לרוח קדים (מזרחית) לבוא ולהבקיע את המים, לקרוע אותם לשני קירות, אשר ביניהם נס העם מהמצרים. לפנות בוקר מעורר ה' מהומה אצל המצרים, גורם לגלגלי המרכבות שלהם להתנתק ולמנוע את המשך תנועתם. המצרים מבינים שה' נלחם למען ישראל ושנשקפת להם סכנה, על כן הם מתחילים לברוח חזרה. כאשר רואה ה' כי המצרים עומדים לצאת בחזרה מתוך הים, הוא מצווה על משה להטות את מקלו בשנית ולסגור את הים על צבא מצרים, והמצרים מתים בטביעה.

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

פס' כ"ט-ל"א חוזרים על תיאור האירוע המופלא של ההליכה בתוך הים, אך על יבשה. ה' מושיע את בני ישראל, וכשהם רואים את המצרים מתים על שפת הים ומבינים את הנס הגדול שעשה להם ה', הם מאמינים בו ביראה וגם במשה עבדו.

אמצעים ספרותיים בפרק: **ריבוי פעלים** (פס' י'). **שורשים קרובי צליל** (ראי/ה, יר"א). **שורש מנחה** (כב"ד). **מילה מנחה** (ים). **שימוש בשאלות** (פס' ה', י"א, ט"ו).

שמות י"ט – קישור לפרק

תקציר

זהו אחד מהסיפורים הקלסיים בתולדות עם ישראל, העוסק במעמד הר סיני ובמתן התורה. לאחר התלאות שעברו בני ישראל במדבר ולאחר סיפור ההושעה המופלא שלהם מיד המצרים בים סוף, אין מתאים יותר מהזמן הזה כדי לכתוב ברית בין ה' לעבריים, ברית שתאחד אותם תחת תורה אחת ואומה אחת. כאן לראשונה הם הופכים לעם במובנו הפורמלי והאמוני.

סיכום הפרק

פס' א'-ב' מספרים על הגעתם של בני ישראל אל מדבר סיני בחודש השלישי ליציאתם ממצרים (חודש סיוון). הם מקימים שם מחנה אל מול ההר (הר סיני), מבלי שהם יודעים שעל הר זה ממש תינתן להם תורת ה'.

פס' ג'-ו' עם הגעתם של בני ישראל למדבר סיני עולה משה להר, שם ה' קורא אליו ומורה לו לדבר אל בני ישראל ולהציע להם לקיים ברית ביניהם לבינו. ה' מזכיר לבני ישראל את התשועה הגדולה שעשה להם במצרים (המכות, היציאה, קריעת ים סוף) ואת החסות שפרש עליהם. לפיכך הוא מציע להם לשמוע בקולו ולהיענות להצעתו לכונן ברית. בברית זו התחייבות הדדית: בני ישראל יהיו לה' לעם נאמן המחויב ללכת בדרכיו ובתורתו, וה' יהפוך אותם לעמו הנבחר מכל העמים, לעם סגולה (משובח) וקדוש.

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

פס' ז'-ח' משה מביא את דבר ה' אל זקני השבטים, והם נענים בחיוב ובפה אחד "ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה". ה' מביא את הסכמת העם אל ה'.

פס' ט'-ט"ו מתארים את הסבריו של ה' באשר לאופי המעמד ולהיערכות אליו. ה' עתיד להתגלות מראש ההר בעב (בעובי) הענן. להחלטה זו יש שתי סיבות: האחת, להיחשף בהתגלות גם בפני העם (שדברי ה' לא יעברו לעם רק באמצעות הנביא, אלא שהעם יתרשם מה' גם בחוויה עצמית). השנייה, להבטיח את אמונת העם השלמה במשה. ה' גם מוסר למשה הוראות מוקפדות על האופן שבו יש להיערך למעמד הברית, כלומר התנהגויות הטהרה הנדרשות והקפדה על קדושה: על העם להיות מוכן בעוד שלושה ימים כשבגדיו מכובסים ושהגברים לא קיימו יחסי מין עם נשותיהן בימים אלה. בנוסף חל איסור חמור להתקרב להר ולגעת בו. מפר האיסור, גם זה שייגע בקצהו בלבד, ימות. את הוצאתו להורג יש לבצע בסקילה או בירייה מרחוק, כדי שאנשים לא ירדפו אחריו להר וימותו אף הם. כך גם לבהמה אסור להתקרב להר, ויש להרוג אותה אם תיגע בו. האנשים יורשו לגעת בהר רק לאחר "משוך היובל", כלומר התקיעה בשופר שתבשר את סיום המעמד המקודש.

פס' ט"ז-כ' שלושה ימים לאחר שהנחה משה את בני ישראל ונערך איתם למעמד הר סיני, עולה הבוקר ואיתו נשמעים ונראים קולות וברקים, ענן כבד על ראש ההר וקול שופר חזק מכל עבר. עוצמת הקולות והמראות גרמה לחרדה בקרב בני ישראל. משה מכנס את כל האנשים מן המחנה לבסיס ההר (תוך שמירה על הגבולות). ה' מתגלה לעם באש הגורמת לכל ההר להתכסות בעשן עד שההר נחרד בעצמו. במהלך תקיעת השופר המתגברת דיבר משה אל ה', וזה ענה לו בקול לאוזני העם כולו.

פס' כ'-כ"ה מלמדים על ירידת ה' אל ראש ההר כדי לפגוש שם את משה. במפגש מבקש ה' משה להנחות שוב את העם ואת הכוהנים (שעמדו בשורה הראשונה לפני ההר) שלא לגעת בהר, דבר שיגרור למוות רב. משה לא מבין את דרישת ה', מכיוון שכבר הנחה את העם בנושא. ככל הנראה, מרוב פליאה על מה שקרה בהר ובסביבתו, היו סקרנים שיכלול נסות לעלות אליו, והיה צורך להזהירם שוב. ה' שולח את משה ומתיר לאהרון לעלות איתו עד נקודה מסוימת בהר. משה מזהיר שוב את העם.

אמצעים ספרותיים בפרק: **תקבולות**: "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" (פס' ג'). **מספר טיפולוגי** - 3. **שימוש בכינויים** "בית יעקב", "בני ישראל", "ישראל", "העם", "ממלכת כוהנים", "גוי

קדוש". **מילים מנחות** (עם, הר, קול). **ניגודים** - עולה מול יורד (משה בהר). **שימוש בצורות פועל מורחב** ('סקול ייסקל', 'ירה יירה').

שמות כ' (א'-י"ח) – קישור לפרק

תקציר

יחידה זו ממשיכה את האירוע הדרמטי במעמד הר סיני - מתן התורה ועשרת הדיברות, שיהוו את הכללים שעל פיהם מצווה העם להתנהג. זוהי אינה יחידת פרזבה (סיפורת), אלא קובץ חוקים המשולב בתוך הסיפור השלם. שיאו של מעמד הר סיני מתגלם במתן החוקים שמוסר ה' לעם, שלאורך דורות ייקראו בשם הכולל "התורה".

סיכום הפרק

פס' א'-י"ד מוסרים את חוקי התורה שבעשרת הדיברות. החוקים מנוסחים באופן פוסקני (אפודיקטי), כלומר כהוראות התנהגות מוחלטות, שאינן מושפעות מתיאור של מקרה כלשהו = כך יש לנהוג!

חמשת הידיברות (חוקים) הראשונים עוסקים ביחס שבין אדם למקום, כלומר ביחס לה', לשבת ולחורים, שהם התחומים הנקשרים לאל. בהם נכללים איסורים על עבודה זרה: עשיית פסלים ותמונות (אלוהים אחרים) ואיסור נשיאת שם ה' לשווא. היחידה של חמשת החוקים האלה (פס' א'-י"ב) היא רחבה ומפורטת יותר מזו של חמשת החוקים האחרים (פס' י"ג-י"ד). היא נפתחת בדיבר "אנוכי ה'", ומבקשת לקבוע את עיקרון המונותאיזם, לפיו יש אל אחד בעולם בלבד, הוא ה', אלוהי ישראל אשר הוציאם מארץ מצרים, ואין עוד מלבדו. הדיבר השני ממשיך את רעיון זה וקובע "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני", לפיו יש איסור מוחלט על עבודת אלים אחרים בכל דרך ואופן, לרבות בדמות תמונה ופסל. האיסור כולל השתחוות להם ועבודתם, ונימוקו "כי אנוכי ה' אלוהיך אל קנא", וקנאתו של ה' מביאה תגובה שלילית של עונש על פי תפישת הגמול לדורות, ארבעה דורות נענשים על עבודת אלילים. מנגד, כל המקיים את החוק, אוהב את ה' ושומר את מצוותיו, ה' עושה איתו חסד. הדיבר השלישי הוא "לא תישא את שם ה' אלוהיך לשווא" (שבועת שקר בשם ה'), עבירה שאין עליה כפרה וסליחה. הדיבר הרביעי "זכור את יום השבת לקדשו" מצווה על בני ישראל לנוח ולשבות מכל מלאכה ביום השביעי כדי להידמות לה', אשר

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

ברא את העולם בשישה ימים ונח ביום השביעי (השבת מקודשת לה'). הדיבר החמישי "כבד את אביך ואת אמך" נקשר לה' בכך שהוא רואה ביצירת האדם שלושה שותפים: אב (הנותן את הזרע), אם (הנותנת את הביצית) וה' (הנותן את הנשמה). רק מי שיכבד את הוריו יזכה לאורך ימים בעולם.

חמשת הדיברות האחרונים עוסקים ביחסים שבין אדם לחברו, ונועדו למנוע התנהגויות לא מוסריות ופוגעניות: רצח, בגידה, גניבה, מתן עדות שקר, תאוה למה ששייך לאחר (צרות עין וקנאה). הדיברות נקשרים לערך קדושת החיים ולערך כבוד האדם. הבחירה לציין חוקים שלכאורה, הם "ברורים מאליהם" מצביעה על שכיחות המקרים שקרו בתקופה זו בקרב האנשים, ועל כן יש לציין אותם ולקבוע אותם כחוק. "לא תרצח" עוסק באיסור שפיכת דם נקי (חף מפשע). אין לרצוח אדם בשום מקרה, למעט אלו שקבע בית הדין. "לא תנאף" עוסק בקיום יחסי מין אסורים עם אשת איש (אישה נשואה). "לא תגנוב" עוסק בלקיחת רכוש השייך לאחר ללא רשותו ו/או מאחורי גבו. "לא תענה" עוסק במתן עדות שקר נגד אדם במשפט, עניין שעלול להביא לענישתו ואף למותו כשהוא חף מפשע. "לא תחמוד" עוסק ברצון עז ותשוקה להשיג את מה שיש לאחר (אשתו, עבדיו, רכושו). בחמידה יש מן הקנאה ומן צרת העין, ואלה עלולות להוביל לגניבה, לרצח, להתנכלות ולרדיפה.

פס' ט"ו-י"ח חוזרים לתאר את גודל האירוע בהר סיני. בני ישראל "רואים את הקולות" (דבר על-טבעי) ונבהלים. מעמד קבלת התורה עוצמתי ומרהיב ומעלה חשש בקרב בני ישראל, המבקשים ממשה לדבר איתם במקום ה' מחשש שימותו. משה מרגיע, כהרגלו, את בני ישראל ומספר להם שזהו ניסיון אלוהי לבחון אותם וגם רצון לטעת בהם יראה כלפיו ובכך למנוע חטאים. משה עוזב את העם ונכנס אל תוך הערפל לדבר עם אלוהים.

אמצעים ספרותיים בפרק: **חזרה על מבנים תחביריים** - "לא + פועל בעתיד" ('לא תישא', 'לא תגנוב', 'לא תענה'...), "את + שם עצם" ('את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר ואת ההר'...), "על + שם עצם" ('על בנים, על שלישים ועל רביעים').

שמות ל"ב - חטא עגל הזהב – קישור לפרק

תקציר

העם רואה שמשה לא חוזר אחרי 40 יום מהר סיני ולא יודע מה קרה לו (אולי מת?) ולכן מבקשים מאהרון שיבנה להם פסל שייצג את ה'. אהרון מנסה למשוך זמן ללא הצלחה והעגל נבנה והעם חוגג ומריע לעגל. ה' כועס ומגרש מעל פניו את משה ומציע להשמיד את כל העם אך משה משכנע אותו שהדבר יפגע בשם שלו ובשבועה שנשבע לאבותיו.

כשמשה יורד הוא כועס על העם ובני שבט לוי נשמעים לקריאתו והם יוצאים להרוג את 3000 החוטאים.

משה שוב מגלה מנהיגות - חוזר להר סיני ואומר לה' אם בכוונתך להרוג אותם תהרוג אותי ולא אותם. ה' מבטיח לו שלא יעניש בגמול קיבוצי אלא בגמול אישי בלבד.

סיכום הפרק

תגובת העם להיעדרות הממושכת של משה

"וַיֵּרָא הָעָם כִּי-בִשֵּׁשׁ מִשֶּׁה לָּרֶדֶת מִן הָהָר" העם מבין שמשה מתעכב ולא יורד חזרה מהר סיני עם לוחות הברית במועד שחשבו/חישבו את מכסת הימים של 40 יום ולילה.

לכן, וַיִּקְהֵל (התאסף) הָעָם עַל (על יד) אֶהֱרֹן, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: קוּם עֲשֵׂה-לָנוּ אֱלֹהִים! הָעָם רוצה פסל! משה מוחשי ולא מופשט **בניגוד** גמור לדיבר השלישי שאוסר "לא תעשה לך כל פסל וכל תמונה".

העם מבהיר את כוונתו. הם לא "בוגדים" במשה, כי "לא יִדְעֻנוּ מֶה-הָיָה לוֹ". לדעתם הוא נעלם/מת. כי לא חזר בתאריך שציפו לו לפי החישוב שלהם.

תגובת אהרון לבקשת העם:

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

בדומה לפירוש שאברהם אומר לשרה לומר שהיא אחותו כדי למשוך זמן עד שיגמר הרעב בכנען, כך אהרון מנסה למשוך זמן באמצעות הצהרה שתרגיע את הרוחות ותתן תקווה לחוטאים שהם יוכלו בקרוב לבצע את זממם.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶהְרֹן: פֶּרְקוּ (הורידו) נֶזְמִי הַזֶּהב, אֲשֶׁר בָּאֲזְנֵי נְשִׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם; וְהָבִיאוּ, אֵלַי.

אהרון חשב שהילדים והנשים יתנגדו למהלך שהגברים רוצים להוביל וכך לא יהיה ניתן לבנות את עגל הזהב.

תגובת הנשים והילדים:

ג וַיִּתְּפְּרְקוּ (הסירו) כָּל-הָעָם אֶת-נֶזְמֵי הַזֶּהב אֲשֶׁר בָּאֲזְנֵיהֶם; וַיָּבִיאוּ אֶל-אֶהְרֹן.

כל העם (לפי ההמשך נבין שזו מילת **הגזמה** כי לא כולם חטאו בעגל), היה להוט ליצור פסל שמייצג את ה' ולכן הם תיכף ומייד מוסרים לאהרון את התכשיטים שעל גופם כדי ליצוק מהם פסל זהב.

חטא העגל

"וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיַּצֵּר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מִסֵּכָה"

אהרון לוקח את חומרי הגלם, חורט תבנית של עגל ויוצק אליה את הזהב.

העם מצביע על העגל ומכריז "אלה אלהיך ישראל, אשר העלוך מארץ מצרים".

במבט ראשון, זה נראה הזוי שחפץ שנוצר לפני כמה דקות הוא זה שגאל אותם לפני 40 יום ממצרים, אולם, צריך להבין את ההיגיון מבחינתם. החפץ לא נועד לכפור בה'. הוא מסמל / מייצג את ה'. ממש כמו שבהמשך משה יבנה את "ארון הברית" ולפני כל מלחמה עם ישראל יצטרך להגיד/להתפלל לארון "קומה ה' וינסו משנאיך מפניך". אולם, עם ישראל לא קיבל רשות לסטות מהאיסור של הדיבר השלישי ובנה על דעת עצמו חפץ פסול שייצג את ה' בניגוד לרצון ה'.

חג העגל

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

אהרון רואה את ההתלהבות של העם מהעגל ומבין שהם עוד רגע יתחילו להקריב לו קורבנות ולכן הוא מנסה שוב להרוויח זמן ולדחות אותם למחר: "וַיֵּרָא (הבין) אֶהֱרֹן (מה הולך לקרות) וַיֵּבֶן מִזְבֵּחַ לִפְנֵי (לפני העגל); וַיִּקְרָא אֶהֱרֹן וַיֹּאמֶר, חַג לַה' (!) מִחָר.

העם להוט להודות לה' על יציאת מצרים באמצעות קורבנות לעגל: וַיִּשְׁפִּימוּ (קמו מוקדם בבוקר) מִמִּחְרָת, וַיַּעֲלוּ עֹלֹת, וַיִּגְשׁוּ שְׁלָמִים; וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשִׁתּוֹ, וַיִּקְמוּ לְצַחֵק.

הערת העורך "ויקומו לצחק" היא הוספה שנועדה להעביר ביקורת שלילית על התנהגות העם.

עד המילים "ויקומו לצחק" ניתן לפרש בצורה חיובית את התנהגות העם שרצה לסגוד לה' באמצעות משהו מוחשי. הם לא כופרים בו. הם מודים לו. אבל בדרך שלהם.

אולם, הערת העורך נועדה להציג את המניע הנסתר להתנהגותם. הם לא סתם ממהרים למצוא למשה תחליף הם רוצים דרך חיים אחרת! הם רוצים דרך חיים חופשית יותר מבחינה מינית.

בדומה לישמעאל ש"ציחק" עם יצחק וגורש מבית אברהם על התנהגות המינית הפסולה שלו, גם עם ישראל רצה להיות משוחרר יותר ממסגרת המצוות הדוחקת של תורת משה.

תגובת ה' לחטא העגל:

ה' מגרש את משה ואומר לו "לֹךְ רֵד כִּי שָׁחַת (חטא) עַמִּי, אֲשֶׁר הִעֲלִית מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם".

ה' משתמש ב**כינוי** "עמך" (העם שלך) כדי לתאר את בני ישראל ומציג את משה כאילו הוא זה שהוציאם ממצרים. צורת התבטאות זו מדגישה את הכעס על העם שמרד בה' ועשה פסל בניגוד לדיבר השלישי בעשרת הדיברות.

ה' מאשים את העם: קָרוּ (סטו) מִהָרָ (תוך 40 יום) מִן-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר (אני בכבודי ובעצמי) צִוִּיתָם.

כלומר, הם לא שמעו שמועה/אגדה והיו צריכים להאמין אלא אני דיברתי איתם ישירות והם חוטאים.

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

ה' טוען שלעם ישראל יש **תכונת אופי שלילית** הם עם-קָשָׁה-עֶרְף – עם עקשן. לא מתנתקים מהרצונות וההרגלים שלהם ולכן, מציע למשה להשמידם ולהקים מחדש את עם ישראל מצאצאי משה בלבד, **בדומה** לעם שיצרתי כפי שהבטחתי לאברהם.

תגובת משה להצעת ה' להשמיד את כל בני ישראל:

טיעון א: עשה למען שמך

משה מתחנן לה' שלא יפגע בשמו של ה' בכך שהמצרים יגידו שאלוהי ישראל היה מספיק חזק להוציאם ממצרים אך לא היה מסוגל לדאוג להם במדבר או חמור מכך, שהוא בסה"כ רצה להוציאם כדי להשמידם! בְּרָעָה הוֹצִיאָם (בשביל לעשות להם משהו רע הוא הוציא אותם). לְהַרְגֹם אֹתָם בְּהָרִים, וּלְכַלֵּתָם, מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה.

טיעון ב: עשה למען האבות שעשו רצונך

משה טוען שאסור לה' להפר את הבטחותיו וברכותיו לאברהם יצחק ויעקב. זו תהיה הפרת שבועה מצדך. הרי נשבעת להם שהם יהיו ככוכבי השמים לרוב ושיקבלו את ארץ כנען ולא שיושמדו כולם ביום אחד בדרכם ממצרים לכנען.

תגובת ה' לתחנוני משה:

וַיִּנָּחֵם (התחרט) ה' עַל-הָרָעָה, אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ.

לאחר תחנוני משה ה' שוב מכנה את בני ישראל **בכיני** "עמו" ולא "עמך".

התיאור של ה' כביכול הוא "מתחרט" לכאורה מעורר **קושי תיאולוגי** (דתי) הרי יש כאן "**האנשה**" כאילו לה' יש רגשות אנושיים וכאילו הוא פועל מתוך רגשות ולא לפי אמת/שקר. אלא שהתורה **מדברת בלשון בני אדם** – בשפה שתהיה מובנת לנו – מדוע ביטל את העונש שתכנן? כי כביכול התחרט על כך.

משה יורד אל העם

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

משה יורד למטה לעם עם לוחות הברית שקיבל מה'. כתבים משני עבריהם (צדדיהם) מזה ומזה הם כתבים.

לפי המדרש הכתיבה היתה ניסית. האותיות היו חצובות (חרוטות) מצד לצד והאותיות "ם" ו"ס" היו מרחפות באויר "אותיות מ' וס' בנס היו עומדים".

משה מגיע לנקודה שיהושע תלמידו המתין לו ויהושע מדווח למשה שהוא שומע המולה ולדעתו יש מלחמה למרגלות הר סיני. משה מסביר ליהושע "אין קול ענות גבורה, ואין קול, ענות חלושה; קול ענות, אנכי שמע". אין כאן שום קול "אמיתי". אין כאן שום גבורה וגם שום חולשה. סתם חגיגות.

כאשר משה ויהושע מתקרבים למחנה בני ישראל ומשה את העגל עליו דיווח לו ה' ואת החגיגות סביבו, משה כועס מאוד והוא משליך את לוחות הברית ושובר אותם בתחתית ההר לפני שבני ישראל זוכים לקבלם (יש מפרשים שטוענים שעשה זאת כדי שלא תחול עליהם החובה לציית לדיבר השלישי כי טרם קיבלו לידם את לוחות הברית).

משה לוקח את העגל, שורף אותו וטוחן אותו עד דק, ומפזר את ה"אפר" שלו במים.

משה שואל את אהרן: מה-עשה לך העם הזה: כִּי-הִבֵּאתָ עֲלֵיוֹ, חֹטֵאָה גְדֹלָה. כלומר, משה מאשים את אהרן בחטא העגל. ציפה ממנו להצליח לדחות את החטא עד בואו.

בשונה מיוסף ששתק כאשר אשת פוטיפר האשימה אותו בניסיון אונס, אהרן לא שותק למשה ומגיב: אֲתָה יֹדַעַת אֶת-הָעָם, כִּי בָרַע הוּא. אתה מכיר אותם שהם רעים! (הולכים בדרך רעה). ואמר להם למי זָהָב? הֲתַפְּרָקוּ (הסירו מעליהם) וַיִּתְּנוּ-לִי; וְאֶשְׁלָכֶהוּ בְּאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה.

לפי התיאור של אהרן נעשה נס והעגל נוצר מעצמו וזאת **בשונה** מהתיאור של המספר המקראי שאהרן הכין תבנית של עגל לתוכה יצק את הזהב.

משה לא "קונה" את ההסברים של אהרן ועדיין רואה בו את האשם בחטא העגל: וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת-הָעָם, כִּי פָרַע (מתפרע) הוּא: כִּי-פָרַעַה אֶהְרֹן (כי אהרן גרם להם לפרעות זו). דבר שבעתיד יהיה "לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהֶם" (ישמיצו אותנו מי שירצה לפגוע בנו שגם אנו עבדנו פסלים למרות שה' אסר עלינו).

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

הענשת החוטאים בחטא העגל

משה קורא "מי לה' אֵלִי?" ומתגייסים אליו כל שבט לוי (אך רק שבט לוי).

משה מצווה את אנשי שבטו (שבט לוי) ואומר להם שה' אמר לו לומר לקחת חרב ולעבור שער שער ולהרוג כל איש אפילו אם הוא אחיך או חבר שלך. ואנשי שבט לוי נענים לבקשתו ומוציאים להורג 3000 חוטאים.

שווה לדעת להשוות: בשונה מסיפור אליהו בהר הכרמל, משה לא הורג לבד ולא בכוחות עצמו את החוטאים אלא האנשים שקרא לעזרתם. לאלהו לא נענו אולי כי יכל להסתדר לבד עם כמות קטנה יותר של חוטאים (400 בלבד) ויתכן ואם אליהו היה מבקש זאת בשם ה' ולא כבקשה פרטית שלו אולי היו עוזרים גם לו.

לאחר הרג החוטאים משה מודיע שהוא יעלה להר סיני לפגוש שוב את ה' בתקווה שה' ימחל לעם ישראל על חטאיו. למרות שכל החוטאים שחטאו באופן אישי נענשו **בגמול אישי**, משה חשש מגמול קיבוצי על כך שכל השאר לא הצליחו לעצור את 3000 החוטאים.

למחרת, משה שב ועולה להר סיני ואומר לה' כי אם בכוונתו להשמיד את כל העם כפי שאמר למשה לפני שירד אל העם אז "מִחֲנִי נָא מִסַּפֶּרְךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ" כלומר, השמד אותי ותמחק אותי מההיסטוריה שלך אבל אל תפגע בעם. הפעם ה' מגיב **בדומה** למה שאברהם דרש ממנו לפני השמדת סדום ועמורה, והוא עונה למשה: מִי אֲשֶׁר חָטָא-לִי, אֶמְחֶנּוּ מִסַּפֶּרִי. כלומר, ה' מתחייב להעניש על חטא העגל רק **בגמול אישי** ולא בגמול קיבוצי.

ה' שולח את משה להוביל את עם ישראל. ה' מבטיח לו שיהיה מלאך ה' שילווה אותם (כלומר לא הוא אישית) ומוסיף ואומר למשה "בְּיוֹם פָּקְדִי, וּפָקְדֹתַי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם" יבוא יום ואני עוד אעניש אותם על חטא העגל.

חתימת הפרק – הערת העורך

העורך המקראי הוסיף הערה: וַיִּגַּף ה' אֶת-הָעָם, עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת-הָעֵגֶל, אֲשֶׁר עָשָׂה אֶהֱרֹן".

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

לפי ההערה ה' בכל זאת העניש את העם למרות שהבטיח להעניש רק את החוטאים.

ניתן ליישב זאת בכמה דרכים:

לפי **הגישה הביקורתית** – התורה נכתבה ע"י כותבים שונים עם דעות שונות

לפי **הגישה המסורתית** – בעתיד כאשר העם יחטא הוא יענש **בגמול מצטבר** גם על חטא זה.

לחילופין, מסע ההרג של 3000 החוטאים שפקד משה על בני שבט לוי – לפי הערת העורך זה העונש שהטיל ה' על העם. משה היה רק השליח שביצע.

שווה לדעת להשוות:

ברוב האיורים/ציורים הנוצריים לוחות הברית נראים כמו האות ח (ולכן לא במקרה יש אנטישמיים קיצוניים שטוענים שהסמל של רשת המזון המהיר מקדולנד זה בכלל סמל יהודי של לוחות הברית) אולם לפי התיאור שלהם הם מלבניים ולא מעוגלים. כמו כן, ברוב הציורים בכל לוח היתה כמות זהה של מילים אולם לפי המסורת היהודית בלוח הראשון היו 150 מילים (5 הדיברות בין אדם למקום) ובלוח השני היו רק 30 מילים (המצוות בין אדם לחברו).

שמות ל"ג - בקשות משה מה' – קישור לפרק

תקציר

המפגש של משה לאחר הריגת 3000 החוטאים בחטא העגל ממשיך. כזכור בפרק הקודם ה' אמר שנמשיך עם שליחו ולא עם ה' בכבודו ובעצמו. כעת משה מבקש שה' יחזור בו ואף "מאיים" עליו כי אם לא ימשיך איתם הם ישארו במקום פה במדבר סיני. ה' נענה לבקשה של משה ומשה שקיבל אצבע מבקש את כל היד מבקש להבין את דרכיו של ה'. את התנהגותו מראש ולא רק בדיעבד. אך ה' עונה לו שהדבר בלתי אפשרי לבן תמותה.

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

סיכום הפרק

ה' מודיע למשה שהוא לוקח מרחק מעם ישראל

כאמור בסוף הפרק הקודם, ה' אומר למשה שהוא לא ימשיך עם העם באופן ישיר, אלא "מלאך" (שליח) שלו ילווה את העם. ה' מבטיח למשה שמלאך (שליח) ה' יגרש מהארץ את הכנעניים הגרים בה. הסיבה ה' מתרחק מהעם היא "לא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ, כִּי עַם-קָשָׁה-עֵרָף אֶתָּה פֶּן-אֶכְלֶךָ בַּדֶּרֶךְ". (כאמור בשיעור על הסנה הבוער...) ה' מזהיר שהקשר עימו עלול לעלות בחייהם של האנשים. ה' עלול להשמיד ולכלות את עם ישראל אם יחטאו לו. לכן מעדיף להתרחק מהם.

תגובת העם לריחוק של ה': וַיִּשְׁמַע הָעָם, אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּתְּאֲבָלוּ; וְלֹא-נָשְׁתוּ (שמו) אִישׁ עֶדְיוֹ (תכשיטן) עָלָיו. העם מתאבל בשיטה של **מידה כנגד מידה**. הם הורידו תכשיטים כדי לעשות את העגל וכעת הם מורידים תכשיטים כדי להתאבל.

מתי הורידו את התכשיטים?

בפסוק ד' כתוב שהעם לא שמו על עצמם תכשיטים לאות אבל וְלֹא-נָשְׁתוּ (שמו) אִישׁ עֶדְיוֹ (תכשיטן) עָלָיו. אולם, בפסוק ה' נאמר שה' מצווה את משה שיוורידו את התכשיטים. לכאורה יש כאן **סתירה** בין הפסוקים.

פתרונות:

לפי **הגישה הביקורתית** – יש כאן גרסאות שונות כי התורה נכתבה ע"י כותבים שונים עם דעות שונות.

לפי **הגישה המסורתית** – לפי **הפשט** בשלב א' הם לא הוסיפו על עצמם תכשיטים (יש תכשיטים שלא הולכים איתם כל הזמן אלא שמים אותם לפני "ציאה" כתוספת) אך לא הורידו את הקיימים ורק בשלב ב' הם הורידו גם את התכשיטים (הקבועים).

לפי **הדרש** – הם הורידו את התפילין שנקראים בתורה "עדי" (שנאמר: חבוש פאר לראשך).

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

גם משה מתרחק מהעם: משה "עובר דירה" מתוך המחנה אל מחוץ למחנה. מי שרצה לשאול אותו שאלה היה צריך לגשת לאוהל שמחוץ למחנה. **בדומה** להר סיני שה' ירד עליו בענן: וְהָיָה, כָּבֹא מֹשֶׁה הָאֱהָלָה, יֵרֵד עִמּוֹד הָעֵנָן, וְעָמַד פֶּתַח הָאֱהָלָה; וְדִבֶּר, עִם-מֹשֶׁה. כלומר, "אוהל מועד" האוהל בו ה' מתוועד (נפגש) עם משה הוא תחליף להר סיני.

תגובת העם להתגלות ה' באוהל מועד של משה:

העם רואים את עמוד הענן ומשתחווים לאות כבוד לה' שמתגלה למשה.

היחיד שנשאר עם משה כל הזמן היה תלמידו הנאמן יהושע.

תמיד מחובר:

התורה מתארת את החיבור בין משה לה'. וְדִבֶּר ה' אֶל-מֹשֶׁה פָּנִים אֶל-פָּנִים, כְּאִשֶּׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ. השיחה של ה' עם משה היא לא בחידות אלא בשפה בגובה העיניים כמו צמד חברים וכן בלי צורך לתאם פגישה ביומן או להתכונן הכנות מיוחדות כאילו אתה הולך לדבר עם המלך. כלומר, **ההשוואה** לשיחת חברים מעידה על קרבה הגדולה ביניהם.

הבקשות של משה מה'

משה מנצל את הקירבה לה' לטובת העם ומבקש שה' ירחם על העם ודורש אם אני אכן מוצא חן בעיניך, אז:

(א) ידעתיך בשם – גלה לי את תכונותיך. גלה לי כיצד למצוא חן בעיניך. מה עלי לעשות/לומר בפעם הבאה שתכעס על עם ישראל?

(ב) יתרה מכך, שוב משה מציב לה' אולטימטום, אם לא אתה באופן אישי מתכוון להכניסנו לארץ, אל תקח אותנו לארץ. אנחנו נישאר כאן במדבר. ואם אתה רוצה להוכיח לי שאני מוצא חן בעיניך אז בוא יחד איתנו ואל תשלח שליח במקומך. כי זו המשמעות שאנו "עם נבחר". שאתה הולך איתנו ולא שולח אחרים במקומך. הֲלוֹא, בְּלִכְתְּךָ עִמָּנוּ; וְנִפְלִינוּ (לטובה) אָנֹכִי וְעַמִּי, מִכָּל-הָעָם (אחר) אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה.

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

כלומר, משה מפרש אחרת מה' את הקירבה. במקום לראות את הסכנה שבקירבה – שה' עלול לראות דברים רעים ולהעניש בצורה קיצונית – לראות את הדבר הטוב בקרבה שזה היתרון שלנו לעומת עמים אחרים שאתה משגיח עלינו השגחה צמודה ולא ב"שלט רחוק".

תגובת ה' לבקשתו ה"חברית" של משה:

פסוק יז: וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה, גַּם אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֲעֲשֶׂה (כלומר, גם אגלה לך כיצד למצוא חן בעיני, כיצד לפנות אלי בשעת כעס, וכן לבקשתך, גם אעלה עמכם ולא אשלח שליח במקומי).

"...וְאֶדְעָךָ בְּשֵׁם" ובנוסף, "אדעך בשם" – אגלה לך את "שמותי" (את תכונותי) כפי שביקשת.

הנימוק לקבלת בקשות משה: כי-מִצָּאתָ חֵן בְּעֵינַי. "חן" מלשון חנינה – חנינם. לא באמת מגיע לך אבל מתוך אהבה יש רצון להעניק מעבר למגיע לך.

שיטת "רגל בדלת"

בדומה לאברהם בויכוח עם ה' על הצלת סדום, גם משה פונה לה' **בהדרגתיות**. לאחר שה' נענה לשתי הבקשות הקודמות משה מוסיף בקשה שלישית.

וַיֹּאמֶר: הֲרָאֵנִי נָא, אֶת-כְּבֹדְךָ. (כלומר, משה אומר, אפשר לראות את אדוני? את כבודו?)

רש"י כותב: רָאָה מֹשֶׁה שֶׁהָיָה עֵת רָצוֹן וַדְּבָרָיו מְקַבְּלִים, וְהוֹסִיף לִשְׁאֹל לְהִרְאוֹתוֹ מִרְאֵית כְּבוֹדוֹ.

רש"י התמודד עם **קושי** בפסוקים. מה הקשר בין בקשה זו לדיון על גורל עם ישראל?

הפתרון של רש"י הוא שמשה רואה שיש שעת רצון ולכן מנסה לקבל מה' עוד הבטחות.

תגובת ה' לבקשתו השלישית של משה לראות (להבין) את ה':

פסוק י"ט: אֲנִי אֶעְבִּיר כָּל-טוֹבִי עַל-פָּנֶיךָ = אני אכריז על הדברים הטובים שאני עושה בפניך

וְקִרְאתִי בְּשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ = ואציין על דברים שאני עושה שזה **שמי** – זה **המהות** שלי

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

וְחִנֵּיתִי אֶת-אֲשֶׁר אָחֹן, וְרַחֲמֵתִי אֶת-אֲשֶׁר אָרַחם = (אולם) לא תוכל לדעת מכך למי אני

אעניק רחמים ולמי לא – כי אלו לא שיקולים שנתפסים בידי בן תמותה

פסוק כ': לא תוכל לראת את-פני = לא תוכל להבין מראש לאן אני הולך. מה ה"היגיון" בדרכי.

פי לא-יראני האדם, וְחִי = זה לא לתפיסה של בן תמותה.

פסוק כ"א: הִנֵּה מְקוֹם אֵתִי (הינה מקום קרוב אלי); וְנִצַּבְתָּ (עמוד) על-הצור (סלע) (צור מלשון צרה!). פסוק כ"ב: וְשָׁכַנְתִּי כְּפִי עָלֶיךָ עַד-עֲבָרִי (אסתיר את עצמי עד שאחלוף בפניך) (כי כאמור לא ניתן לראות את דרכי מראש).

פסוק כ"ג: וְהִסְרֵתִי אֶת-פְּפִי, וְרִאיוֹתַי, אֶת-אֲחֵרַי; וּפְנֵי לֹא יֵרְאוּ = רק בדיעבד תוכל להבין לאן הובלתי אותך. כמו שהציבור רואה מהגב את "שליח הציבור" רואה רק את הטלית שעל גופו אך לא את הפנים כך לא ניתן לראות את פני ה'. לא ניתן להבין מראש את דרכיו. לאן ואיך הוא מוביל אותנו.

מבולבלים? גם אנחנו!

רגעי השיא בדיאלוג בין ה' למשה הם בהחלט עמוקים. ברור לכל שה' הוא **מופשט** אין לו כף יד ולא פנים ולא גב. **המטאפורות** נועדו **לדבר בשפת בני אדם**. להעביר מסר שה' הוא דבר בלתי נתפס. הדבר היחיד שיש זה להתבונן בעולם ולנסות להבין מה קרה כאן. במקרה הטוב אפשר להבין מה קרה אך לא ניתן לדעת מראש מה ה' מתכנן. הפעולות של ה' הם "שמותיו". שימו לב כי בעברית המילה "נשמה" (מהות) מורכבת מהמילה "שם". כל שם מבטא מהות. בפרק הבא ה' יגלה למשה "שמות" נוספים, את 13 המידות (תכונות/שמות) שמבטאים רחמים.

שמות ל"ד (א'-ט"ז, כ"ז-ל"ה) – קישור לפרק

תקציר

התכנים נכתבו על ידי - יאיר בקר ואביחי בן לאה

לאחר חטא העגל הקשה ושבירת לוחות הברית הראשונים על ידי משה, התאכזב ה' מעמו והחליט שלא לעלות איתו לארץ כנען (פרקים ל"ב-ל"ג). משה, בכוח קסמו, מנהיגותו וקרבתו לאל, מצליח לגרום לה' לשוב בו מכוונותיו. בסיפור מתרחש חידוש הברית שבין ה' לעמו, המתבטא בשני אופנים: כתיבת לוחות ברית חדשים והסכמת האל לקבל אליו בחזרה את עמו.

סיכום הפרק

בפס' א'-ד' מצווה ה' את משה לפעול על-פי הוראות מוקפדות הקובעות את הזמן (בבוקר), המקום (ראש ההר) והתנאים (לבוא לבדו) של חידוש הברית. משה נדרש לפסול בעצמו שני לוחות חדשים העשויים מאבן, בדוגמת אלה ששבר. על הלוחות האלה יכתוב ה' את הדיברות מחדש. בשונה מהלוחות הראשונים, שפוסלו ונכתבו בידי ה', כאן מדובר בשיתוף פעולה בין השניים: משה מפסל וה' כותב. על משה לעלות עם הלוחות לראש ההר בבוקר ללא כל איש לצדו, ובכלל אסור לאנשים או לבעלי החיים להימצא בקרבת ההר במעמד זה של חידוש הברית.

בפס' ה'-ט"ז מתרחש מפגש ההתגלות בין ה' למשה בהר. ה' יורד בדמות ענן (או במעבה הענן) ומשה קורא בשמו. במהלך ההתגלות העוצמתית והייחודית הזאת, המתבטאת באינטימיות ובקרבה שביניהם, חושף ה' בפני משה את מידותיו (תכונותיו), שיש בהן מן החמלה ('אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת, נוצר חסד לאלפים, נושא עוון ופשע') ומן הנוקשות ('ונקה לא ינקה, פוקד עוון אבות על בנים ועל בני בנים, על שלישים ועל רבעים'). בדברי ה' נשמעת התייחסות לתפישת הגמול שלו (גמול לדורות = הענשת ארבעה דורות). משה מגיב להתגלות ה' הן בצורה פיזית (משתחוה) והן בצורה מילולית: מבקש ממנו לסלוח לעם על חטאיו ומבקש שיחזור בו מהחלטתו ויסכים לבוא איתם לכנען. ה' מתחייב בפני משה לכרות ברית מחודשת ולעשות נפלאות לעם ישראל. אך לצד זאת הוא מוסר למשה הוראות מוקפדות, שייכנסו לתוקף עם כניסת בני ישראל לכנען, להתרחק מהעמים היושבים שם ולא לכרות איתם ברית לעולם מחשש להשפעות תרבותיות אליליות על העם ועל אמונתו. לפיכך אסור לבני ישראל להינשא לכנעניים, לזבוח איתם או להשתחוות לאליליהם, אלא להשמיד כל זכר לאתרי הפולחן שלהם.

בפס' כ"ז-כ"ח משה נדרש על ידי ה' לכתוב לו ספר ברית קטן עם חוקים שיהוו את הבסיס להתנהגות המצופה מן העם, כאלה שיש לפעול לפיהם בנוסף לעשרת הדיברות שכותב אלוהים (פס' כ"ח 'ויכתוב על

הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים'). משה נשאר על ההר במשך ארבעים יום וארבעים לילה מבלי לאכול ולשתות, רק בכוחות השליחות.

פס' כ"ט-ל"ה מתארים את ירידתו של משה מן ההר עם לוחות העדות בידו (כינאי נוסף ללוחות הברית) בתום ארבעים היממות. משה אינו מודע לכך שהתגלות ה' אליו הפכה את עור פניו לקורן (זוהר, זורח). אהרון אחיו ובני ישראל חוששים ממשה לאור קרינת עור הפנים שלו. מאחר שהדבר גורם לרתיעה בקרב העם, עוטה משה כיסוי על פניו, אך דווקא כשהוא מסיים לדבר עם העם. משה הסיר את המסווה (הכיסוי/המסכה) מעל פניו בכל פעם שדיבר עם ה' (מתוך כבוד) וגם כאשר היה שב לעם למסור לו את דברי ה' (לתת תוקף, מעמד וסמכות), אך כאשר הוא לא דיבר את דבר ה' והתעסק בענייניו, עטה על עצמו את הכיסוי.

אמצעים ספרותיים בפרק: **ריבוי פעלים** (פס' ח') - מעיד על התרגשותו הרבה של משה בהתגלות ה' אליו. **פירוט** (פס' ז') - נועד להעצים את דמותו של ה' ואת ההתגלות. **מילים מנחות** (לוח, ברית). **חזרה על מבנה תחבירי** - "את + שם עצם + פועל בציווי" ('את מזבחתם תתצון ואת מצבתם תשברון ואת אשריו תכרתון'). **מספר טיפולוגי** (40).